

24. Secundò hoc altare positum erat in *Sancto* inter candelabrum et mensam panum propositionis, obversum Propitiatorio seu Oraculo: erat in *Sancto Sanctorum* super Arcam: Unde etiam vocari solet altare Oraculi: quia ita erat obversum Oraculo, ut per aperturam, quae erat supernè in pariete, in Sanctum à *Sancto Sanctorum* ascenderet fumus aromatum ex altari thymiamatis, et perveniret ad ipsum Oraculum, ubi Deus residens super alas Cherubim, dabant responsa: idque eo fine, ut Deus isto suffit ac odore aromatum, tanquam supremus omnium Dominus honoraretur.

25. Tertiò in hoc altari nullæ victimæ sed tantùm thymiamata, seu aromata suavissimi odoris incendebantur non tantùm à Pontifice, sed etiam à minoribus Sacerdotibus, qui quotidie bis, semel mane, et semel vespere illud præstabant, ut capite septimo, quæstione 4, n. 4 dictum est. Non quod Deus delectaretur ejusmodi odoribus; {cum sit incorporeus,} sed quod esset signum magnæ venerationis, ac reverentiae erga Deum, tanquam supremum Dominum, ut jam ante insinuavi.

ALTARE HOLOCAUSTI.

26. Hoc altare, in quo holocausta, et quævis alia sacrificia Deo immolabantur et cremabantur, non erat in Tabernaculo, sed in atrio Sacerdotum, sub dio positum, propter ignem, fumum, et nitorem victimarum, ut supra dixi. De quo similiter hæc notanda sunt: (Exodi xxvii et xxviii.)

Primò erat factum ex lignis Setim, quæ æneis tabulis interius tegebantur, ne ab igne lacererentur. Longum cubitos quinque: latum totidem: altum tres: interius cavyum et inane ad continendum ignem pro comburendis sacrificiis: (Exod. xxvii, 4 et 8.)

Secundo habebat supernè craticulam æneam foraminibus plenam, instar retis, quæ totam altari longitudinem et latitudinem occupabat. Huic craticulæ imponebantur victimæ, ut à subjecto igne cremarentur, et earum cinis per foramina craticulæ sub altare decideret.

Tertiò ex eadem craticula pendebat arula ænea, vel fo-

culus æneus in ipsa altaris cavitate; in quo foculo erat ignis ad comburendas carnes, quæ in superiori craticula ponebantur. Hic ignis, qui de celo fuerat missus, quotidie novis lignis appositis fovebatur à Sacerdotibus, ne unquam extingueretur. Foculus, in quo erat ignis, pendebat in cavitate altaris, et supernè per quatuor catenuas alligabatur ad quatuor altaris et craticulæ cornua.

Quartò altare habebat quatuor annulos aureos, per quos duo vectes inserebantur ad portandum altare. Totidem annulos et vectes habebat craticula, distinctos ab annulis et vectibus altaris, ut seorsim portari posset.

Quintò in hoc altari mane et vespere quotidie primo immolabatur agnus, quasi juge sacrificium, de quo sequenti capite. Deinde aliae victimæ, sive essent votivæ, sive spontaneæ, sive præceptæ ob aliquod festum incidentes.

LABRUM ÆNEUM, ET RELIQUA VASA SACRA.

27. Vasa, quæ serviebant pro Tabernaculo et atrie, erant potissimum hæc: Primo labrum æneum: (Exodi xxx, 18, et cap. xxxviii, 8.) Secundò acetabula, phialæ, thuribula, cyathi: (Exod. xxv, 29.) Tertiò lehetes ænei: (Exod. xxviii, 3.) Quartò mortariola et crateres: (Num. iv, 7.) De singulis dicam aliquid.

28. Labrum æneum erat vas quoddam ex ære factum, ut in eo layarentur Sacerdotes, antequam accederent ad sacrificia. Et similiter partes victimarum, antequam immolarentur. Erat autem factum ex æneis speculis, ut habetur Exodi xxxviii, 8. Apud hebreos vocabatur concha: apud Septuaginta. Interpretes λούτη, id est lavatorium. Huic simile curavit fieri Salomon, sed multo capacius, quod ob magnitudinem dictum est, *Mare æneum*, de quo 3 Reg. vii, 23: «Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu: «Et stabat super duodecim boves, è quibus tres respiciebant ad aquilonem, et tres ad occidentem, et tres ad meridiem, et tres ad orientem.»

29. Acetabula, phialæ, cyathi, thuribula facta erant ex puro auro, et serviebant in usum mensæ, et in ea,

tanquam in depositario, asservabantur. Hoc sensu intellegendum est illud Exodi xxxvii, 16: «Et vasa ad diversos usus mensæ, acetabula, phialas, et cyathos, et thuribula ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina.» Vilalpandus lib. 4 de templo c. 57, per acetabula intelligit crateres aureos, quibus singuli panes imponebantur: per thuribula, eorum opercula, ne panes à polveribus, vel à muscis sedarentur: per phialas, vasa, quibus imponebatur thus super ipsos panes: per cyathos, vasa, quibus vinum pro panibus libabatur.

30. Alii sic explicant: Acetabula erant scutellæ vel catini ad excipiendam et continentiam similam, quæ offerebatur: Phialæ erant vasa parva et concava, parata ad vinum, et alia libamina in sacrificiis fundenda. Septuaginta vocant ὀνυχίας, id est mortaria. Hieronymus sèpè appellat mortariola. Cyathi ad eundem usum serviebant: thuribula facta erant ad duplicum usum: 1, ad offerendum thymiamam, quod adolebatur: 2, ad asservandum thus, quod ponebatur super panes propositionis: (Lev. xxiv, 7.) Noster alibi crateres, Septuaginta libatoria vertunt.

31. Lebetes ænei (de quibus Exodi xxvii, 3) subserriebant altari holocaustorum, ad suscipiendos cineres victimarum, qui cadebant per foramina craticulæ positæ suprà altare, ut habetur loco citato: «Faciesque in usus ejus (altaris) lebetes ad suscipiendos cineres, etc.»

32. Quæres, quid hæc omnia significaverint, vel eu-jus rei figura fuerit Tabernaculum, et reliqua, quæ jam recensita sunt? Respondeo: Tabernaculum fuit figura Ecclesiæ Christi, quatenus complectitur Ecclesiam militantem in terris, et triumphantem in cœlis. Quod sic de-claro: Tria spectari poterant in Tabernaculo: 1. Atrium, quod erat circa Tabernaculum. 2. Sanctum, quod erat una pars Tabernaculi: 3. Sanctum Sanctorum, quod erat altera pars Tabernaculi. Igitur atrium fuit figura Ecclesiæ militantis, quo ad communem vitam christianorum. Nam in atrio erant tria: 1. Locus orationis laicorum: 2. Labrum æneum ad abluendas sordes: 3. Altare holocausti ad cremanda animalia. Similiter tria sunt in com-muni vita christianorum: 4. Communis oratio: 2. Sa-

cramentum poenitentiae, quo abluuntur peccata: 3. Mor-tificatio vitiorum per jejunium, et alia pia opera.

Sanctum fuit figura ejusdem Ecclesiæ militantis, quoad vitam perfectorum. Nam in Sancto erant tria: 1. Men-sa panum propositionis: 2. Altare thymiamatis: 3. Can-delabrum lucens. Sic tria sunt in vita perfectorum: 1. Sacramentum Eucharistie, quod fuit significatum per panes propositionis, ut docet Hieronym., Cyrill., Da-mascenus et alii: 2. Jugis oratio et contemplatio, quæ fuit præfigurata per aromata, quæ incendebantur in al-tari thymiamatis: (Apoc. v, 8.) 3. Doctrina et sanctitas, cuius typum gessit candelabrum lucens: (Matth. v, 15.)

Sanctum Sanctorum fuit figura Ecclesiæ triumphantis. Nam tria erant in Sancto Sanctorum: 1. Arca fœderis: 2. Propitiatorium: 3. Cherubini. Sic tria sunt in celo: 1. Cœtus beatorum: 2. Humanitas Christi gloriosa: 3. Angeli sancti. Rursùm in Arca erant tabulæ Decalogi, urna cum manna, et virga Aaronis florescens: Sic in cœtu beatorum est perfecta charitas Dei et proximi, abundantia divinæ suavitatis et gloriosa Sanctorum cor-pora.

SYNAGOGÆ ET CATHEDRÆ.

33. Synagogæ, ut initio capituli sexti dictum est, erant aedificia sacra, in quibus iudei singulis Sabbathis sole-bant Scripturam legere et explicare. Dictæ sunt autem Synagogæ, id est, congregations, quia erant domus sua Ecclesiæ, in quibus iudei congregabantur. Sieut enim christiani hoc tempore solent congregari in templis ad audiendas conciones diebus festis; ita iudei soliti erant congregari in synagogis ad legendam et audiendam le-gem Mosaicam; (Marci i, 21, et Lucæ iv, 16, et Act. xiii, 42.)

34. In singulis synagogis erant cathedræ seu sedilia, in quibus sedebant tum illi, qui legebant et explicabant legem Mosaicam, tum illi, qui audiebant, ut patet Matth. xxiii, 6; ubi de scribis et phariseis dicitur: «Amant primas cathedras in synagogis.» Ex quo sequitur quasdam fuisse cathedras honoratores pro phariseis et legis

doctoribus; alias minus honoratas pro populo, qui ab illis instruebatur.

35. Quæres 1. In quem usum fuerint ædificata synagogæ? Respondeo: in triplicem usum, ut colligitur ex Scriptura: 1. Ad docendum et prædicandum Moysen ac Prophetas; 2. Ad orandum; 3. Ad puniendos delinquentes. Ita Toletus in cap. 16 Joannis, annot. 2, et Turnielius in annalibus, anno mundi 2594, num. 14. Nam primò solebant doctores populi singulis Sabbathis convenire ad synagogas, ibique legere et explicare libros Moysis ac Prophetarum. Actor. xv, 21: «Moyses à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædixent in synagogis, ubi per omne Sabbathum legitur.» Et quidem ordinarii doctores erant scribæ et pharisei: Matth. xxii, 2: «Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisei.» Quod tamen officium sèpè usurpavit Christus Mar. i, 21: «Sabbathis ingressus in synagogam, docebat eos:» et Lucæ iv, 15: «Et ipse docebat in synagogis eorum,» et alibi. Solebant aliquando ordinarii doctores, postquam legissent et explicassent aliquem Scripturæ locum, offerre etiam aliis potestatem legendi et explicandi, præsertim aliunde accendentibus. Sic obtulerunt Paulo et Barnabæ, Act. xiii, 14: «Ingressi synagogam die Sabbathorum, sederunt. Post lectionem autem legis et Prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens ait: Viri israelitæ, etc.» Sic videntur obtulisse Christo, Lucæ iv, 16: «Intravit secundum consuetudinem suam die Sabbathi in synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiae Prophetæ: Et ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me. Et cum pli- cuisset librum, reddidit ministro, et sedet. Et omnium in synagoga oculi erant intenti in eum. Cœpit autem dicere, etc.» Certè minister, qui obtulit illi librum Isaiae, fecit hoc jussu scribarum et phariseorum, qui synagogæ præsidebant.

36. Secundò solebant etiam judæi orationis causa venire ad suas synagogas, ut patet Judith. vi, 24: «Con-

«vocatus est omnis populus, et per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt, petentes auxilium à Deo Israel.» Ubi per ecclesiam non potest aliud intelligi, quam synagoga illius loci. Sicut etiam Ps. xxv, 12: «In ecclesiis benedic te Domine:» et Ps. lxvii, 27: «In ecclesiis benedicite Deo Domino.» Quod apertè confirmatur ex illo Matth. vi, 5: «Cum oratis, non eritis sicut hypocrites qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare.» Ubi reprehenduntur scribæ et pharisei, non idèo præcisè, quod orarent in synagogis, quia hoc erat licitum et usitatum, sed quod ibi orarent, ut viderentur ab hominibus. Itaque non tam oratio in synagogis, quam inanis gloria fuit à Christo reprehensa.

37. Tertiò solebant denique in suis synagogis punire eos, qui vel verè deliquerant, vel falso putabantur delinquisse. Quod faciebant dupliciter: Primò ejiciendo illos extra synagogam. Quam poenam valde formidabant judæi, Joan. ix, 22: «Hæc dixerunt parentes ejus, quoniam timebunt judæos. Jam enim conspiraverunt judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret:» et Joan. xii, 42: «Ex principibus multi crediderunt in Christum: sed propter phariseos non confitebantur, ut è Synagoga non ejicerentur.» Secundò alias poenas corporales in ipsis synagogis infligendo: Matth. x, 17: «In synagogis suis flagellabunt vos:» et Matth. xxii, 34: «Mitto ad vos Prophetas, et ex illis flagellabitis in synagogis vestris:» et Act. xxii, 19: «Ego eram concludens in carcerem, et cædens per synagogas eos, qui credebant in te:» et c. xxvi, 11: «Per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebant blasphemare.»

38. Quæres 2. Quandò primùm cœperint ædificari synagogæ? Aliqui putant tempore captivitatis Babylonicæ. Tunc enim judæi in exilio constituti non habebant templum, in quo orarent, et legis Mosaica explicationem audirent. Itaque necesse fuit ut ædificarent quasdam domos, in quibus id prestare possent. Alii rectius sentiunt multo ante id factum esse, ut Toletus et Turnielius referunt loco citato. Ratio est, quia, ante captivitatem babylonicam, tempore regum ac judicum, necesse fuit ju-

dæos habere aliquem locum, in quo singulis Sabbathis orationi et lectioni legis Mosaicæ vacarent. Hoc autem non potuit fieri in eo tantum loco, ubi erat Tabernaculum vel templum; quia moraliter erat impossibile omnes iudeos singulis Sabbathis ex tota Iudæa in unum locum convenire (hoc enim ter solum fiebat in anno, nempe in Paschate, Pentecoste et festo Tabernaculorum, ut habeatur Deuter. xvi, 16); ergo necesse est in variis locis fuisse synagogas, in quibus commodè id fieret. Et hoc probant testimonia superiùs citata: Psalm. xxv, 12, et Psalm. lxvn, 27. Itemque illud 2 Paralip. xvii, 9: «Dœcebant populum in Iuda, habentes librum legis Domini; et circuibant cunctas urbes Iuda, atque erudiebant populum. Quod sine dubio factum est in synagogis, quæ erant in urbibus Iuda.»

39. Quæres, quæ fuerit antiquissima inter omnes synagogas? Toletus, Turniellus, et Rabbini putant illam fuisse antiquissimam, quæ erat in Maspha. Ibi enim constat fuisse domum quamdam, seu ecclesiam tempore iudicum et regum, ad quam devotionis causa solebant convenire israelitæ: Judicium xi, 41: «Locutus est Jephite «omnes sermones suos coram Domino in Maspha:» et cap. xx, 4: «Egressi sunt omnes filii Israel, et pariter «congregati ad Dominum in Maspha: Et convenerunt in «ecclesiam populi Dei:» et 1 Reg. vii, 5: «Dixit autem «Samuel: Congregate universum Israel in Maspha, ut «orem pro vobis Dominum:» et 1 Machab. iii, 46: «Con«gregati sunt, et venerunt in Maspha contra Jerusalem; «quia locus orationis erat in Maspha ante in Israel.» Ex his testimoniosis tria colligo: In Maspha fuisse ecclesiam populi Dei: 2. Fuisse ibidem locum orationis: 3. Idque tempore Jephite, Samuelis et Machabæorum.

40. Dices: Hæc omnia possunt intelligi de Tabernaculo et Arca fœderis, quæ erant in Maspha. Respondeo: Non possunt: nam Tabernaculum et Arca, nec tempore Jephite, nec tempore Samuelis, nec tempore Machabæorum fuerunt in Maspha. Imò nūnquam ibi fuisse, verisimile est. Quod sic ostendo: Tabernaculum primò fuit in Galgalis tempore Josue: (Josue v, 10.) Deinde in Silo tempore Samuelis: (1 Regum iv, 3.) Tertiò in Nobe tempore

Davidis: (1 Regum xxi, 1, et cap. xxii, 19.) Quartò in Gabaon tempore Salomonis: (3 Reg. iii, 4, et 2 Paral. 1, 3.) Quintò in Jerusalem in tempore Salomonis: (3 Reg. viii, 4.) Ubi autem manserit tempore captivitatis Babyloñicae non constat. Similiter Arca fœderis primò quidem fuit in ipso Tabernaculo in Galgalis, et in Silo usque ad tempora Samuelis. Deinde separata fuit à Tabernaculo, et ex Silo translata in castra israelitarum pugnantium contra philistæos sub eodem Samuele: (1 Reg. iv, 3.) Postea capta fuit à philistæis, et in Azoto posita in templo Dagon: (c. v, v. 4 et 2.) Inde translata in Accaron: (v. 10.) Inde in Agrum Josue Betsamithæ: (c. vi, v. 14.) Inde Cariathiarim in domum Abinadab in Gabaa: (c. vii, v. 4.) Inde in domum Obededom Gethei: (2 Regum vi, 10.) Inde in civitatem David: (v. 12.) Nunquam legitur fuisse in Maspha. Unde sequitur domum seu ecclesiam, quæ fuit in Maspha à tempore Josue usque ad Machabæos, nihil aliud fuisse, quam synagogam, in quam orationis causa conveniebant israelitæ.

41. Quæres 4. Quam multæ fuerint synagogæ? Respondeo: Initio fuerunt paucae, sed posteà, crescente populo, multiplicatæ sunt; adèd quidem, ut tempore excidii jerosolymitani numeratae fuerint 480 synagogæ in sola urbe Jerusalem: quarum aliæ erant pro cibis; aliae pro judæis advenis, qui religionis causa veniebant Jerosolymam, ut tradunt Tolletus, Turniellus loco citato, et Genebrardus in Chronologia, ubi agit de rebus gestis sub Joachim summo Sacerdote. Quod enim judæi advenæ haberint Jerosolymis suas synagogas, constat ex illo Actor. vi, 9: «Surrexerunt quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant à Cilicia et Asia.» Erant etiam plurimæ extra Jerusalem in aliis civitatibus, quarum fit mentio Matthæi iv, 23, et Lucæ iv, 13 et alibi.

42. Quæres 5. An in sola Iudæa fuerint synagogæ? Respondeo: Etiam extra Iudæam fuerunt multæ, ut Damasci, Salaminæ, Antiochiæ, Pisidiæ, Iconii, Thessaloniciæ, Berœæ, Athenis, Corinthi, Ephesi: ut habetur in Act. Apost. cap. ix, 2, cap. xiii, 5 et seqq., cap. xiv, 4, cap. xvii, 4 et seqq., c. xviii, 4 et seq. Nam in

illis civitatibus habitabant judæi permixti cum gentilibus, ut patet ex locis citatis. Unde etiam synagogæ, quæ ibi erant, non appellabantur synagogæ gentilium, sed judæorum : Act. xii, 5: «Cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in synagogis judæorum :» et c. xiv, 4: «Factum est autem Iconii, ut simul introirent in «synagogam judæorum :» et c. xvii, 4: «Venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga judæorum.»

43. Quæres 6. An omnes synagogæ ædificatæ fuerint à solis judæis? Respondeo: Non omnes: nam etiam gentiles, qui benè affecti erant erga judæos, solebant synagogas pro illis struere. Habemus exemplum in Centurione, de quo seniores judæorum ad Christum, Lucæ vn, 4: «Dignus est, ut hoc illi praestes: Diligit enim gentem «nostram, et synagogam ipse ædificavit nobis.»

EPILOGUS HUJUS CAPITIS.

44. Hic obiter notandum est instrumenta divini cultus, de quibus actum est hactenus, fuisse magni momenti apud Deum et homines. Quod ex triplici capite colligi potest: Primò ex parte ipsius Dei. Nam ipse speciatim mandavit fieri Tabernaculum, Arcam, Propitiatorium, et alia instrumenta, quæ recensuimus. Secundò ex parte judæorum, qui fuerunt valdè prompti ac liberales in facientis expensis quæ ad fabricam erant necessariae: Exod. xxxv, 20: «Egressa omnis multitudo «filiorum Israel de conspectu Moysis, obtulerunt mente «promptissima atque devota primitias Domino, ad fa-ciendum opus Tabernaculi testimonii. Quidquid ad «cultum, et ad vestes sanctas necessarium erat, viri «cum mulieribus præbuerunt, armillas, et inaures, an-nulos, et dextralia, etc.» Tertiò ex parte gentilium, qui et ipsi ex instinctu Dei multa conferebant ad promovendum Dei cultum, ut Cyrus rex persarum, de quo! Esdræ 1, 2: «Hæc dicit Cyrus rex persarum: omnia «regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, et ipse præcepit mihi, ut aedificarem ei domum in Jerusalem, quæ «est in Judæa.» Et Seleucus rex Asiae, ac alii vicini re-ges de quibus 2 Machab. iii, 1: «Igitur cum sancta civi-

tas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optime «custodirent propter Oniæ Pontificis pietatem; siebat «ut et ipsi reges, et principes locum summo honore dig-«num ducerent, et templum maximis muneribus illustra-«rent: ita ut Seleucus Asiae rex de redditibus præstaret «omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinen-«tes.» Hic discant christiani Pontifices, reges, subditi, quid sui officii sit in promovendo Dei cultu. Pontifices imitentur Oniam in pietate: reges Cyrum et Seleucum in liberalitate: subditi populum israeliticum in conferen-«dis libenter expensis. Nisi hoc faciant, eveniet ipsis, quod «judæis, quando defecerunt à cultu Dei, contigit. Jerusa-«lam eversa est, Templum incendio conflagravit, omnes in captivitatem abducti sunt.

CAPUT XIII.

DE SACRIFICIIS MOSAICIS.

1. Sacrificia Mosaica tripliciter dividi possunt: 1. Ratione materiæ: 2. Ratione formæ et finis: 3. Ratione tem-poris. Et quidem ratione materiæ dividuntur in victimas, oblationes et libamenta. Ratione formæ ac finis in holocausta, hostias paciferas, et hostias pro peccato. Ratione temporis in iuge sacrificium, quod quotidie, et in sacri-ficium agni paschalis, quod in Paschate, et in alia sa-crificia, quæ in aliis solemnitatibus offerebantur. De quibus dicam hoc ordine: 1. De victimis, immolationibus et libaminibus: 2. De holocaustis, hostiis pro pec-cato: 3. De iugi sacrificio: 4. De agno paschali: 5. De sacrificiis aliarum solemnitatum: 6. De igne, quo ute-bantur Sacerdotes in sacrificiis: 7. Addam aliquid de sa-crificio novi Testamenti, quod per sacrificia Mosaica fuit præfiguratum.

DE VICTIMIS, IMMOLATIONIBUS ET LIBAMENTIS.

2. Igitur ratione materiæ triplicia erant sacrificia Mo-saica: 1. Victimæ seu hostiæ: 2. Immolationes: 3. Li-